

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 4 Issue 04 | pp. 258-263 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

XIZMAT KO'RSATISH KORXONANING RAQOBATBARDOSHLIGINI BOSHQARISH MEXANIZMI

N.N.Panjiyeva

PhD, Termiz davlat universiteti, Termiz

Annotasiya. Maqolada xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining raqobatbardoshligini boshqarish mexanizmi aks ettirilgan. Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining raqobatbardoshligining integral ko'rsatkichi hisoblanishi berilgan.

Kalit so'zlar. Xizmat ko'rsatuvchi, korxonalar, raqobatbardoshlik, integral ko'rsatkichi, raqobatbardoshlik omillar.

Аннотация. В статье отражен механизм управления конкурентоспособностью предприятий сферы услуг. Дан расчет интегрального показателя конкурентоспособности предприятий сферы услуг.

Ключевые слова. Сфера услуг, предприятие, конкурентоспособность, интегральный показатель, факторы конкурентоспособности.

Abstract. The article reflects the mechanism of managing the competitiveness of enterprises in the service sector. The calculation of the integral indicator of competitiveness of enterprises in the service sector is given.

Key words. Service sector, enterprise, competitiveness, integral indicator, competitiveness factors.

Bugungi kunda respublikamiz iqtisodiyotini o'zgartirish sharoitida xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining barqaror iqtisodiy rivojlanishi va ularning iqtisodiy faolligi jadalligini ta'minlashning muhim omili sifatida qaralayotgan raqobatbardoshlikni oshirish mexanizmini takomillashtirish zarur. Bu jarayonda xizmat ko'rsatish korxonalarini faoliyatining raqobatbardoshligini oshirish mexanizmi bilan bog'liq xizmat ko'rsatish intensivligini ta'minlash, tarmoq korxonalarida mehnat unumdorligini oshirish, iqtisodiy resurslardan oqilona foydalanish, mehnat resurslaridan samarali foydalanish soha oldiga qo'yilgan vazifalardan iborat. Resurslar, xizmatlar sifati va ularning samaradorligini ta'minlash, xizmatlar iste'molchilarining ehtiyojlarini to'liq qondirish - sohaning o'ziga xos muammolaridan biridir ¹.

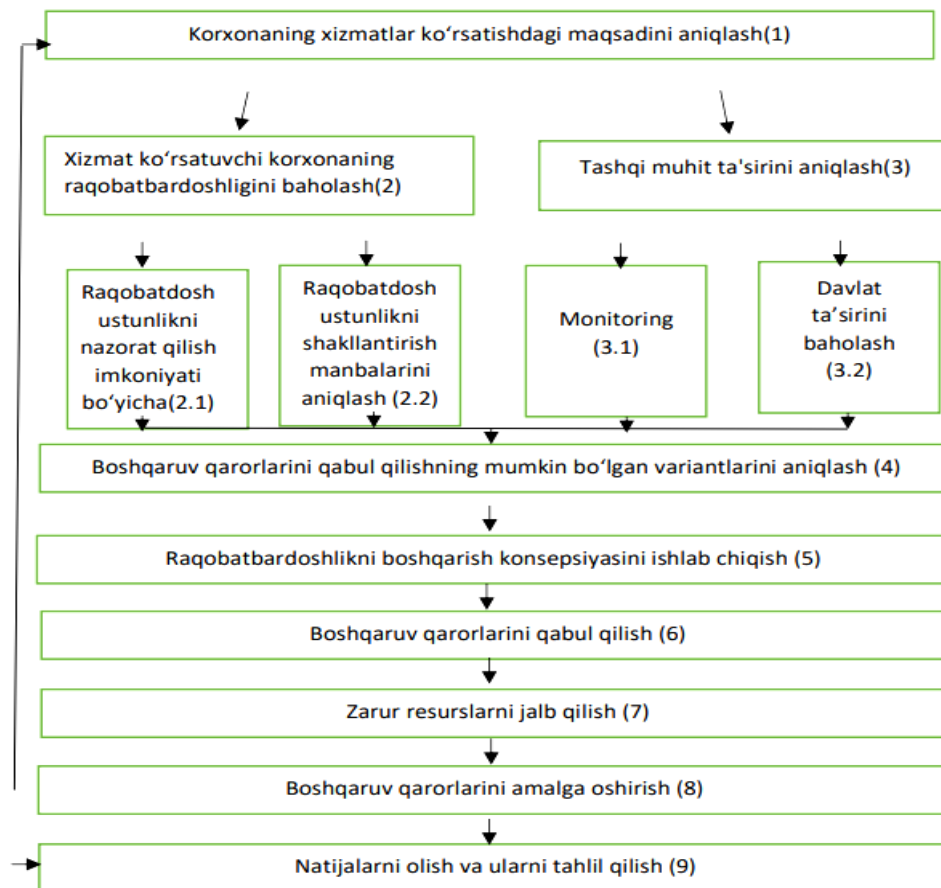
Xizmatlar bozorida raqobatning kuchayishi, iste'molchilarning xohish-istaklari va xatti-harakatlarining yuqori darajada o'zgarishi, barcha turdagi resurslardan foydalanish

¹Sharipov S.B. Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi. // Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Samarqand: SamGU, 2023. – 35-bet.

samaradorligini oshirish zarurati, xizmatlar sifatini standartlashtirish va sertifikatlashning zamonaviy talablari tizimli yondashuvni talab qiladi. Xizmatlar sifatini ta'minlashning konseptual mexanizmini shakllantirishga korxonaning raqobatbardoshligini boshqarish jarayonining barcha jarayonlari va vositalarining, shuningdek, xizmat ko'rsatuvchi korxonaning funksional tizimlarining o'zaro ta'sirini ta'minlash kerak. Xizmat ko'rsatuvchi korxonaning barcha elementlarining o'zaro ta'siri uning raqobatbardoshligini boshqarish jarayonining asosiy sharti hisoblanadi. Korxonaning raqobatbardoshligini boshqarishning barcha vositalari o'zaro bog'liq bo'lmagan bosqichlardan iborat bo'lib, ulardan foydalanish raqobatbardoshlik va xizmat samaradorligiga erishishni ta'minlamaydi.

Xizmat ko'rsatish korxonasining raqobatbardoshligini boshqarish mexanizmi quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi: 1) korxonaning xizmatlar ko'rsatishdagi maqsadini aniqlash; 2) xizmat ko'rsatuvchi korxonaning raqobatbardoshligini baholash; 3) xizmat ko'rsatuvchi korxonaning raqobatbardoshligini boshqarishga tashqi muhit ta'sirining xususiyatlarini aniqlash; 4) xizmat ko'rsatish sohasidagi korxonaning raqobatbardoshligini boshqarishda boshqaruv qarorlarini qabul qilishning mumkin bo'lgan variantlarini aniqlash; 5) raqobatbardoshlikni boshqarish konsepsiyasini ishlab chiqish; 6) talablarga javob beradigan boshqaruv qarorlarini qabul qilish; 7) zarur resurslarni jalb qilish; 8) boshqaruv qarorlarini amalga oshirish; 9) natijalarni olish va ularni tahlil qilish (1-rasm).

Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarning raqobatbardoshligini boshqarish mexanizmi o'z tarkibidagi quyidagi dastaklarni o'z ichiga oladi, ya'ni tashkiliy tuzilma va funktsional munosabatlar, bilim va innovatsiyalar, inson resurslari, sifat, risk va iqtisodiy risk, samaradorlik, raqamli xizmatlar va ommaviy axborot vositalari va joylarda ularning o'zaro ta'siri faoliyat yuritayotgan korxonalarning raqobatbardoshligi to'liq amalga oshirilishini ta'minlaydi. Raqobatbardoshlikni boshqarish mexanizmini taqsimlash xizmat ko'rsatish sohasini umumiy boshqaruv tizimining mustaqil bo'limi bir qator shartlarni bajarishni talab qiladi.

1-rasm. Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining raqobatbardoshligini boshqarish mexanizmi²

Bu, birinchidan, an'anaviy bozor mexanizmlarini qo'llash orqali emas, balki turli xil ma'lumotlarni olish va qayta ishlash sohasida innovatsion boshqaruv qarorlarini qo'llash orqali amalga oshiriladigan xizmat ko'rsatish korxonalarining raqobatdosh ustunliklarini saqlab qolish va shakllantirish bilan bog'liq, ikkinchidan, korxonalarining raqobatbardoshligi va o'zgarishlarning yangi mezonlarining paydo bo'lishi asosida boshqaruvni tashkil etish texnologiyalari va xizmatlar bozoridagi tarkibiy o'zgarishlar.

Ushbu mexanizm yondashuvlar algoritmini, raqobatbardoshlikni boshqarish mexanizmini, korxonalar raqobatbardoshligining korporativ strategiyasini, xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining raqobatbardoshligini ta'minlashda bozor siyosatining maqsadlari, tamoyillari va elementlarini tanlashni o'z ichiga olishi kerak. Shuni ta'kidlash kerakki, turli xizmat ko'rsatish sohaslarida korxonalarining raqobatbardoshligini boshqarishning kompleks usullarini qo'llash ham bu holda barcha ma'lumotlarni hisobga oladigan qayta aloqa boshqaruvining klassik modeliga asoslanishi kerak.

Xizmat ko'rsatish sohasi korxonalarining raqobatbardoshligini boshqarish mexanizmi atrof-muhit omillarining xizmat ko'rsatish jarayoniga ta'sirini va aksincha, xizmat ko'rsatish sohasining ekologik tizimga ta'sirini nazorat qilish kabi tarkibiy qismlar bo'yicha takomillashtirildi. Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining raqobatbardoshligini ta'minlovchi ekologik omillar quyidagilardir: tabiiy resurslardan oqilona foydalanish;

²Muallif ishlanmasi

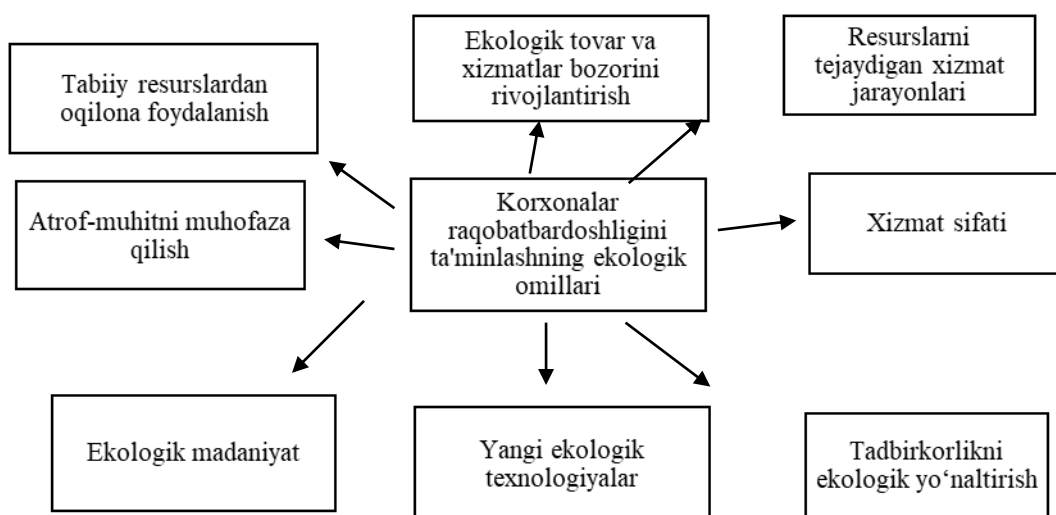
ekologik tovarlar va xizmatlar bozorini rivojlantirish; atrof-muhit muhofazasini ta'minlash; ekologik madaniyatni shakllantirish; ekologik yo'naltirilgan biznesni rivojlantirish; yangi ekologik texnologiyalar; resurslardan tejamkor xizmat ko'rsatish jarayonlarini tashkil etish; xizmatlar sifatini oshirish va boshqalar.

Xizmat ko'rsatish korxonalarini raqobatbardoshligining taxminiy ko'rsatkichlarini shakllantirish raqobatbardoshlikning xususiy ko'rsatkichlarining murakkab tizimlarini umumlashtirishni, ularning algoritmining mavjudligini nazarda tutadi. Ushbu algoritmnining asosiy elementi raqobatbardoshlikning aniq ko'rsatkichlarini umumlashtirish modeli bo'lishi kerak.

Xizmat ko'rsatish sohasi korxonalarining raqobatbardoshligini boshqarish mexanizmi atrof-muhit omillarining xizmat ko'rsatish jarayoniga ta'sirini va aksincha, xizmat ko'rsatish sohasining ekologik tizimga ta'sirini nazorat qilish kabi tarkibiy qismlar bo'yicha takomillashtirildi. Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining raqobatbardoshligini ta'minlovchi ekologik omillar quyidagilardir: tabiiy resurslardan oqilona foydalanish; ekologik tovarlar va xizmatlar bozorini rivojlantirish; atrof-muhit muhofazasini ta'minlash; ekologik madaniyatni shakllantirish; ekologik yo'naltirilgan biznesni rivojlantirish; yangi ekologik texnologiyalar; resurslardan tejamkor xizmat ko'rsatish jarayonlarini tashkil etish; xizmatlar sifatini oshirish va boshqalar.

Xizmat ko'rsatish korxonalarini raqobatbardoshligining taxminiy ko'rsatkichlarini shakllantirish raqobatbardoshlikning xususiy ko'rsatkichlarining murakkab tizimlarini umumlashtirishni, ularning algoritmining mavjudligini nazarda tutadi. Ushbu algoritmnining asosiy elementi raqobatbardoshlikning aniq ko'rsatkichlarini umumlashtirish modeli bo'lishi kerak.

Iqtisodiyotni o'zgartirish sharoitida raqobatbardoshlikning integral ko'rsatkichini shakllantirish metodologiyasini taklif qilish maqsadga muvofiq bo'lib, unda omil rivojlanishini balli shkala bo'yicha baholash, omilning ahamiyati parametrlarini tuzatish hisobga olinishi kerak (2-rasm).

2-rasm. Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining raqobatbardoshligini boshqarish mexanizmi³

Shuni ta'kidlash kerakki, ushbu to'plamning ba'zi omillari miqdoriy jihatdan rasmiylashtirilgan (koeffitsiyentlar, ko'rsatkichlarning mutlaq qiymatlari), ba'zilari esa faqat nisbiy bo'lib, ekspert baholashiga mos keladi. Ba'zi ko'rsatkichlar guruh darajasida, xususiyatlari bo'yicha, ba'zi ko'rsatkichlar esa ta'sir doirasiga qarab belgilanadi. Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining raqobatbardoshligining integral ko'rsatkichi quyidagicha hisoblanadi:

$$R_{ik} = \frac{\sum_{i=1}^n Q_T (T_{in} * T_{inp} + T_{o'q} * T_{opoq} + O_{qoq} * Q_{kpvq} + O_{o'tk} * O_{kpkvo} + X_{ot} * X_{poq} + O_{ktqe} * T_{kepoq})}{N}$$

Bu yerda: R_{ik} - raqobatbardoshlikning ajralmas ko'rsatkichi; Q_t - "+1" yoki "-1" qiymatining ta'siri; Q_{alay} - ta'sir intensivligi, ball*; T_{inp} - ta'sir intensivligi parametrining og'irlik qiymati, birlik ulushi sifatida; $T_{o'q}$ - ta'sir oqibatlari, ball; T_{opoq} - ta'sir oqibatlari parametrining og'irlik qiymati, birliklarda. foiz; O_{qoq} - omillarni qamrab olish kengligi, ball; Q_{kpvq} - yulka kengligi parametrining og'irlik qiymati foizda; O_{tk} - omil o'zgarishiga ta'sir qilishning kechikish vaqti, yillar; O_{kpkvo} - og'irlik qiymati parametrining kechikish vaqt oralig'i, birlik ulushi sifatida; X_{ot} - omillarning korxonalariga xarajatlariga ta'siri, ball; X_{poq} - xarajat parametrining solishtirma ulushdagi vazn qiymati; O_{ktqe} - omilning korxonaga ta'sir qilish ehtimoli, ball; T_{kepoq} - ta'sir qilish ehtimoli parametrining vazn qiymati, foizda; n - baholangan omillar soni, dona. *Izoh - o'n balllik reyting shkalasi.

Birinchidan, omil ta'sirining belgisi ("+" ijobiy; "-" salbiy), omilning muhim parametrlarini va ularning ahamiyatlilik darajasini moslashtirish, ko'rsatkichning ekspert baholari qiymatlarini kamaytirish orqali, yoki, agar ko'rsatkich miqdoriy bo'lsa, uning qiymati tanlangan bir ballik shkala bo'yicha baholanadi (tadqiqotda 10 balllik reyting shkalasi qo'llaniladi, bunda 10 ball omilning rivojlanishi uchun eng yuqori ball, belgisi omilning ta'siri ballni "+1" yoki "-1" ga ko'paytirish yo'li bilan aniqlanadi), raqobatbardoshlikning i-chi omilining og'irligini aniqlash uchun hisob-kitob qilinadi. Ikkinchidan, raqobatbardoshlikning barcha omillarini vaznli baholashni birlashtirish natijasida ko'rsatiladigan xizmat korxonalar uchun miqdoriy integral qiymatga ega bo'ladi. Ushbu qiymatni kompaniyaning raqobatbardoshligining ajralmas ko'rsatkichi deb atash mumkin.

1-jadval

Raqobatbardoshlik omillarining ahamiyatiga ko'ra parametrlarning o'ziga xos og'irliklari⁴

Sozlash parametrlari	O'z.og'irlik
Ta'sir qilish	+/-
Ta'sir intensivligi	0.2
Ta'sir oqibatlari	0.25

³ Muallif ishlanmasi

⁴ Muallif ishlanmasi

Qoplash	0.05
Omillar o'zgarishining vaqt oralig'i	0.15
Xarajatlarga ta'sir qiluvchi omillar	0.15
Korxonalar omiliga ta'sir qilish ehtimoli	0.2

Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining raqobatbardosh ustunligini shakllantirish strategiyasi ularning raqobatdosh ustunliklarini tahlil qilish, strategik boshqaruv qarorlarini qabul qilish, raqobatdosh ustunlik strategiyasini amalga oshirish va strategiyaning samaradorligini baholash orqali raqobatbardoshligini oshirish, korxonani saqlab qolish va rivojlantirishga xizmat qiladi. Xizmat ko'rsatish sohasi korxonasi tomonidan rejalashtirilgan tadbirlar, bir tomondan, raqobatdosh korxonalarini ogohlantirish va ularning harakatlarini aniq ifodalash, ikkinchi tomondan, raqobatdosh korxonalar faoliyatini cheklashga qaratilgan harakatlarni qo'llab-quvvatlash imkoniyatini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Ўзбекистан Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг "Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси" асари .Тошкент, 2021й. 172 б
2. Ўзбекистан Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги "Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш буйича Харакатлар стратегияси тўғрисида" ги ПФ-4947-сонли Фармони.
3. Кузнецова О.В. Экономическое развитие регионов: Теоретические и практические аспекты государственного регулирования. Изд. 6-е. – М.:ЛЕНАНД, 2015. – 304 с.
4. Панжиева Н.Н. Приоритетные направления активизации инвестиционной деятельности в повышении конкурентоспособности региона. // Журнал "Экономика и предпринимательство". Москва, 2023. № 6. – С. 644-647
5. Ruzmetov B. Regional economy. Experience, problems, effectiveness of integrated development. Tashkent, "FAN", 2002
6. Sharipov S.B. Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi. // Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. – Samarqand: SamGU, 2023. – 35-bet.

Copyright: © 2024 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

